

سۇئال

ئاللاھ تائالانىڭ "ئەل ھەككىم" دېگەن ئىسمىنىڭ مەنىسى نېمە؟ . بۇ ھەقتە چۈشەنچە بېرىشىڭلارنى سورايمەن.

تەپسىلىي جاۋاب

بارلىق گۈزەل ماختاشلار ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى بولغان ئاللاھ تائالاغا خاستۇر، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا، ساھابىلىرىغا ئاللاھ تائالانىڭ رەھمەت-سالاملىرى بولسۇن.

ئاللاھنىڭ "ئەل ھەككىم" دېگەن ئىسمى "پەئىل" ۋەزنىسىدە بولۇپ، پەئىل ۋەزنىسى مورفولوگىيىلىك تەرەپتىن ئاشۇرما سۈپەت بولۇپ، "پائىل" ۋەزنىدىن بولسا ھاكىم يەنى ھۆكۈم قىلغۇچى دېگەن مەنانى ئىپادىلەيدۇ، ئاللاھ تائالا ئۆز خەلقىگە ھاكىمدۇر، ئاللاھنىڭ كائىناتتىكى ھۆكۈمى بولسۇن ياكى تەقدىردىكى ھۆكۈمى بولسۇن بۇ ھۆكۈمدە ھېچ كىم تالاش-تارتىش قىلالمايدۇ.

ئاللاھ تائالا ئۆز خەلقىگە يەنە شەرىئى ھۆكۈم بىلەن ھۆكۈم قىلغۇچى بولۇپ، ئاللاھنىڭ قىلغان ھۆكۈمى ئالماشتۇرۇلمايدۇ ۋە ئۇنىڭ ھۆكۈمىگە توسالغۇ بولغۇچى بولمايدۇ.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ** تەرجىمىسى: «بارچە ھۆكۈم ئاللاھقا خاس، ئاللاھ ھەق ھۆكۈم قىلىدۇ، ئاللاھ ھۆكۈم قىلغۇچىلارنىڭ ياخشىسىدۇر». [سۈرى ئەنئام- 57 ئايەت].

ئاللاھنىڭ ھۆكۈمىنى رەت قىلغۇچى ۋە توسالغۇ بولغۇچى يوق. ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ** تەرجىمىسى: «ئاللاھ خالىغانچە ھۆكۈم قىلىدۇ، ئاللاھنىڭ ھۆكۈمىگە ھېچ كىشى قارشى تۇرالمايدۇ. ئاللاھ تېز ھېساب ئالغۇچىدۇر» [سۈرە رەئەد 41-ئايەت].

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ** تەرجىمىسى: «ئى مۇھەممەد (! ساڭا نازىل قىلىنغان ۋەھىيگە ئەگەشكىن) يەنى ئۇنىڭغا ئۈزۈك ئەمەل قىلىپ، باشقىلارغا ئۇنى يەتكۈزگىن. (ئاللاھ) سەن بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا (ھۆكۈم چىقارغىچە) دىنغا دەۋەت قىلىش يولىدىكى مۇشەققەتلەرگە (چىدىغىن، ئاللاھ ئەڭ ھەققانىي ھۆكۈم چىقارغۇچىدۇر.» [سۈرى يۈنۈس 109 -ئايەت].

ياكى "پەئىل دېگەن ئاشۇرما سۈپەتتىن بولۇپ،" مۇئەللىم "مەنسىدە يەنى ئاللاھ تائالا پۇختا ئىش قىلغۇچىدۇر. ئاللاھ تائالا يارىتىشنى پۇختا، مۇستەھكەم، گۈزەل ۋە چىرايلىق قىلغۇچىدۇر.

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: قال الله تعالى: **صُنِعَ اللّٰهِ الَّذِي اَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ اِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ** تەرجىمىسى: «تاغلارنى تۇرغۇن ھالەتتە گۇمان قىلسەن، ھالبۇكى، ئۇلار بۇلۇتتەك چۆگىلەپ تۇرىدۇ، بۇ (ھەممە نەرسىنى پۇختا ياراتقان ئاللاھنىڭ ھۈنرىدۇر، ئاللاھ ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ قىلمىشلىرىڭلاردىن تولۇق خەۋەرداردۇر.» [سۈرە نەملە 88-ئايەت].

خەتتەبى رەھىمە ھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: ئەل ھەكىم "دېگەن: شەيئىلەرنى يارىتىشنى پۇختا قىلغۇچى دېمەكتۇر.

بۇ "مۇئەللىم دىن" پەئىل "گە ئىشلىتىلگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭ "مۇلىم" بەك ئازاپلانغۇچى مەنسىدە "ئەلىم" ئازاپلانغۇچى دېگەن، "مۇسىمى" بەك ئاڭلىغۇچى مەنسىدە "سەمىيى" ئاڭلىغۇچى دېگەن سۆزىگە ئوخشاش.

شەيئىلەرنى يارىتىشنى پۇختا قىلغۇچى دېگەننىڭ مەنىسى، ھەقىقەتەن: شەيئىلەرنىڭ تەدبىرىنى مۇستەھكەم قىلغۇچى، ئورۇنلاشتۇرۇشنى چىرايلىق قىلغۇچى دېگەنگە ئىشلىتىلىنىدۇ، چۈنكى، بۈرگە، چۈمۈلە ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان يارىتىلىشى ئاجىز بولغان نەرسىلەرگە ئوخشاش بارلىق يارىتىلغۇچى شەيئىلەر قۇرۇلمىلىرى بىر-بىرىگە باغلانغان ۋە قوراشتۇرىلىشى كۈچلۈك دەپ سۈپەتلەنمەيدۇ، لىكىن بۈرگە ۋە چۈمۈلە توغرىسىدىكى باشقۇرۇش-ئاسراش -ئۇ ئىككىسىنىڭ ياراتقۇچىنىڭ بولغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ ۋە ئىسپاتلايدۇ، ئۇنى ئىپادىلەش ۋە ئىسپاتلاشتى دەلىلى ئاسمان، زېمىن، تاغ قاتارلىق كاتتا شەيئىلەرنى يارىتىشنى ئىپادىلەيدىغان دەلىللەردىن تۆۋەن ئەمەس.

شۇنىڭدەك ئاللاھ تائالانىڭ: «ئاللاھ تائالا ھەممە نەرسىنىڭ يارىتىلىشىنى چىرايلىق قىلدى» دېگەن سۆزىدىن ئاللاھ ھەممە نەرسىنىڭ كۆرۈنىشىنى گۈزەل، چىرايلىق قىلدى دېگەنلىك ئىپادىلەنمەيدۇ چۈنكى بۇ مەنا مايمۇن، چوشقا ۋە ئېيىق قاتارلىق شۇنىڭغا ئوخشىغان ھايۋانلاردا تېپىلمايدۇ، بۇ يەردە ئايەتنىڭ مەنىسى: ئاللاھ تائالا ئۆز خەلقىدىن ھەر شەيئىنى يارىتىشتا باشقۇرۇش ۋە ئاسراشنى گۈزەل-چىرايلىق قىلدى، ھەر نەرسىنى ئۆزى ئىرادە قىلغان-خالىغان ھەيئەتتە پەيدا قىلىشنى ۋە ئاشكارا قىلىشنى ياخشى كۆردى دېمەكتۇر. بۇ مۇنۇ ئايەتتە بايان قىلىنغانغا ئوخشاشتۇر: « ئاللاھ ھەممە نەرسىنى ياراتتى، ئاندىن ئۆزىنىڭ خاھىشى بويىچە ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئۆلچەمنى بەلگىلىدى» . دەۋەتچىلەرنىڭ ئىشى-74-73 "بەت.

ئۈچىنچى مەنسى: "ئەل ھەكىم "دېگەن ھىكمەت ئىگىسى دېمەكتۇر.

ئىبنى ئەسسىر مۇنداق دەيدۇ:"ھەكىم دېگەن ھىكمەت ئىگىسى دېمەكتۇر، ھىكمەت دېگەن شەيئىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىنى ئىلىملىرىنىڭ ئەڭ ئارتۇقى بىلەن بىلىشتۇر." [ئەن نىھايەتە غەربىيەل ھەدىس-1-توم-419 بەت].

ئاللاھ تائالا مۇشۇ كائىناتتا بارلىق بۇيرۇق، چەكلىمە ۋە تەسەررۇپاتلارنى بۈيۈك ھىكمەت بىلەن قىلغۇچىدۇر، ئاللاھ

تائالادىن ھىكمەتسىز ئىش سادىر بولمايدۇ، چۈنكى ھىكمەتسىز قىلىنغان ئىش-ھەرىكەت ۋە تەسەررۇپاتلار بىكار دۇر ۋە باتىلدۇر، ئاللاھ تائالا بۇنداق ئىشلاردىن پاكىتۇر، مۇنەزەھتۇر.

بۇ توغرىدا ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ** تەرجىمىسى: «ئاسماننى، زېمىننى ۋە ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى شەيئەلەرنى بىكار ياراتمىدۇق، ئۇ يەنى ئۇلارنى بىكار يارىتىلغان دەپ قاراش كاپىرلارنىڭ گۇمانىدۇر، كاپىرلارغا دوزاختىن ۋاي!» [سۈرە ساد- 27 ئايەت].

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: **أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ** تەرجىمىسى: «ئى ئىنسانلار! بىزنى سىلەر ئۆزۈڭلارنى بىكار ياراتتى) يەنى سىلەر بىزنى ھايۋاناتلارنى ياراتقىنىمىزدەك ھېچقانداق ساۋابمۇ بەرمەيدىغان، جازامۇ بەرمەيدىغان قىلىپ ياراتتى. (ئۆزۈڭلارنى بىزنىڭ دەرگاھىمىزغا قايتۇرۇلمايدۇ، دەپ ئويلامسىلەر؟» [سۈرە مۇمىنۇن 115 - ئايەت].

سۆزىنىڭ خۇلاسىسى: ھەقىقەتەن ئاللاھ تائالانىڭ "ئەل ھەكىم" دېگەن ئىسمى، بىر-بىرىگە لازىم بولغان بىر قانچە مەنالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھېچ زىتلىق يوق، يۇقىرىدا بايان قىلىنغان مەنالارنىڭ ھەممىسىنى ئىزاھلەش توغرا بولىدۇ، چۈنكى بىر ئىسىم دېگەن بىر قانچە مەنادا ئورتاق بولىدۇ، ئەگەر بىرەر چەكلىمە بولمىغان ئەھۋالدا، بۇ ئىسىمنى ھەممە مەنالارغا قارىتىپ ئىزاھلاش توغرا بولىدۇ. ["شەنقىتىنىڭ" ئەزۋائۇل بايان " 2 -توم- 19 بەت].

شەيخ سەئىدى رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ئەل ھەكىم" دېگەن: ھەممە نەرسىنى گۈزەل ياراتقۇچى، يارىتىش ۋە بۇيرۇشتا يۈكسەك ھىكمەت ئىگىسى بولغان زاتتۇر». ھەقىقىي ئاللاھقا ئىشىنىدىغان قەۋم ئۈچۈن ئاللاھدىنمۇ گۈزەل ھۆكۈم قىلغۇچى بارمۇ؟ «ھېچ نەرسىنى بىكار ياراتمايدۇ، ھىكمەتسىز يولغا قويمايدۇ، دۇنيا-ئاخىرەتتە ھۆكۈم ئىگىسىدۇر، ئۈچ تۈرلۈك ھۆكۈمدە ئاللاھقا شېرىك بولغۇچى يوقتۇر، ئاللاھ تائالا بەندىلىرىنىڭ ئارىسىدا، شەرىئى تۈزۈمدە، ئىشلارنى بىكىتىشتە ھۆكۈم قىلغۇچىدۇر، ئۇلارنى قىلمىشىغا يارىشا جازا مۇكاپاتلىغۇچىدۇر.

ھىكمەت دېگەن: ھەر نەرسىنى ئۆز ئورنىغا قويۇش ۋە ئورنىغا چۈشۈرۈشتىن ئىبارەتتۇر. ["تەپسىر سەئىدى" 945 -بەت].

ھەممىدىن توغرىنى ئاللاھ تائالا ياخشى بىلگۈچىدۇر.